

Summary

M.M.Vornyk

Special Course «The Base of Socially-Pedagogical Work with Asocial Families» Studing in the Process of Primary School Future Teacher's Training

The content and methodical aspects of improving student's knowledge and skills, while special course «The Base of socially-pedagogical work with asocial families» studing in the process of primary school future teacher's training are reflected. The need for developing special course arose from the necessity to improve students' knowledge of the foundations of social and educational work with antisocial families, as well as professional use in the practice of primary school teachers, enhance students' knowledge of the problems of modern families, the socialization of primary school children from asocial families in the new social and cultural conditions, mastering the forms and methods of correction intrafamily relationships, improving educational opportunities for families of this type, to improve their functioning in modern society.

Key words: socially-pedagogical work, asocial families, teacher's training, primary school pupils, forms and methods of teacher's work.

Дата надходження статті: «29» березня 2013 р.

УДК [37.034-053.6] (477)»18/19»

В.В.ВОРОЖБИТ,

доктор педагогічних наук, доцент
(м.Харків)

Філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України

У статті автор розкрив філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України в XV – XVII століттях. Указано, що у той час зберігався православно-патріархальний підхід до виховання в українських землях, але виразним було узгодження зі становим положенням. Духовно-моральне виховання дітей у родині і школах передбачало дотримання суворих канонів. Виховний процес у козацькому братстві відбувався за чіткими вимогами. Серед традиційних форм духовно-морального виховання були церковні таїнства покаяння, причастя, повчання у виконанні християнського закону, дотримання кодексу лицарства, пожертви, фізичний і моральний гарт.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, школа, дитина, традиція, родина, віра.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Особливої актуальності в умовах сучасної освіти набуває вивчення, осмислення і реалізація установок на духовність морального виховання дитини, парадигма якого моделюється на основі поглядів просвітників середини XIX – початку XX ст. і створює християнсько-гуманістичну традицію вітчизняної педагогічної думки.

Законом України «Про захист суспільної моралі», Указом Президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., програмними документами, прийнятими в контексті Болонського процесу, наголошено на доцільності творчого застосування педагогічно цінного досвіду духовно-морального виховання дітей та учнівської молоді в сучасній освітній практиці. Обрана тема є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи в науково-педагогічній спадщині вітчизняних та зарубіжних педагогів, діячів освіти і культури України XIX–XX століття» (Державний реєстраційний номер 0111U006445 від 26.05.2011) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Аналіз досліджень і публікацій... Важливе значення мають пропозиції щодо організації виховного процесу в сучасних соціокультурних умовах, обґрунтовані у працях В.Андреева, І.Бабій, Б.Бім-Бада, Б.Бітінаса, В.Блінова, В.Додонова, В.Кременя, О.Сухомлинської, Г.Шевченко. Цінні матеріали про становлення духовно-морального виховання як педагогічної категорії, висвітлення змісту морального виховання в педагогічній журналістиці другої половини XIX – початку XX ст. містять дослідження Л.Бересневої, М.Євтуха, В.Шадрикова.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України в XV – XVII ст.

Виклад основного матеріалу... Як відомо, до XVII ст. в українських землях склалося декілька міцних інститутів виховання: сім'я, церква, православна община, навчальні заклади. Мета виховання у межах православно-патріархального підходу у кожному з названих виховних інститутів полягала в духовному розвитку людини з опорою на релігійну освіченість та загальну грамотність. Характер виховання у той час можна визначити охоронним, консервативним, із обмеженням можливостей людини у вивченні світських наук.

Проведене дослідження засвідчило, що канони православної віри утворювали основу змісту духовно-морального виховання дітей у XVI–XVII ст. Одним із дійових засобів такого виховання традиційно уважалася книга. Однак рукописні книги в звичайних будинках були рідкістю. Рукописні книги були матеріальною цінністю. Книги з монастирських бібліотек були доступні тільки духовним особам і використовувалися для богослужінь, навчання майбутніх церковників. Тому хоча книга і була важливим засобом духовно-морального виховання, фактично в шкільній практиці вказаного історичного періоду використовувалася вкрай рідко. Змістові компоненти духовно-морального виховання передавалися з вуст у уста від батьків, вихователів до дітей. Словесні повчальні промови були традиційними під час відвідування дітьми церковних служінь.

Важливою подією, що сприяла розвитку педагогічної думки в Україні, став початок вітчизняного книгодрукування, основоположником якого є відомий просвітитель XVI століття І.Федоров (1510-1583 рр.). Він заснував у Львові та Острозі типографії, видавав слов'янські книги, завдяки яким прагнув захистити дітей від надмірного дотримання старозавітних постулатів виховного впливу батьків на дітей, закликав виховувати в милості, розсудливості, смиренності, терпінні. Так, наприклад, у «Повчанні до сина» І.Федоров писав про необхідність виховання любові до людини, турботливого ставлення до сиріт і убогих, серед духовно-моральних якостей першість віддавав умінню слухати мудрі слова і зберігати їх у пам'яті й поширювати серед людей:

«Да выйде к научению сердце твое

И уха твои до слов розуму.

Сину мій, чи буде мудра душа твоя.

Радіти буде з тобою сердце мое» [1].

У букварях, які видавав І.Федоров, вміщувалися цікаві для дітей вибіркові псалми, душевні моральні оповідання, тлумачення складних слів і речень (лексис). Тогочасні азбуковники містили життєві розповіді, наприклад, зразки листів з вітаннями, віншуванням, вітальні віршики, фрази для компліментів, жартівливі оповідання. У цьому плані заслуговують на увагу два букваря ієромонаха Чудовського монастиря Каріона Істоміна (1694 чи 1696 рр.). Один із них – лицьовий, тобто містив малюнки, рукописні азбучні керівництва (буквиці), до кожної літери автор додав, крім образу, повчальні моральні вірші.

Духовно-моральне виховання дітей у XVI–XVII ст. переслідувало мету виховати віруючу, віддану своєму родові людину, яка шанує книжну вченість. У яскравій пам'ятці культури і педагогічної думки XVI ст. «Домострой» було представлено відносно завершену систему духовних цінностей, моральних і юридичних норм, що визначали правила поведінки і життя людини в сім'ї. Принципові положення виховання дітей зосереджено головним чином у главах 15 («Како детей своих поспитати во всяком наказании и страхе божии»), 16 («Како чад поспитати, с наделом замуж выдати»), 17 («Како дети учити и страхом спасати») [2]. У аналітичних характеристиках цього твору указувалося на консервативність правил «Домостроя», жорстокість моральних положень і вимоги тілесних покарань дітей. Так, серед методів педагогічних впливів пропонувалося «положить розгу», «уча и наказуя, и разсуждая, раны возлогати» [там само]. Такі висловлювання пояснювалися суворою вимогою до батьків здійснювати релігійне і моральне виховання своїх дітей, їхнє «душевне спасіння». Поряд із старозавітницькими поглядами на здійснення виховання у «Домострой» указувалося на доцільність повчального виховання – «доброго наказания», а також – розсудливого учіння промислу, ремеслу, ввічливості, іншим добродійностям. У творі пропагувалися цінності, які в сучасній педагогічній думці відносять до групи духовних: суворість і аскеза побуту, ощадливість, самозанурення у внутрішній світ [3]. Загалом, погоджуємося з істориками педагогіки М.Євтухом, О.Микитюком [4] про те, що описані в «Домострой» вимоги до виховання дітей були традиційними і певною мірою узгоджувалися із текстами інших літературно-педагогічних пам'яток XVI ст.

У XVII ст. завдання духовно-морального виховання можемо визначити так: віра у Бога і відданість православної общині; знання слова Божого (читання церковних книг); уміння дотримуватися єдності слова і діла; здатність бачити красу – довершене творіння Бога. Досягнення цих завдань у шкільній практиці відбувалося через створення виховуючого середовища. Так, дитина у вказаний історичний період постійно перебувала серед вірян. Тому віра розумілася як природна необхідність, життєвий обов'язок, найвища цінність.

Саме доцільністю створення виховуючого середовища обґрунтовувалися так звані чолобитні православного духовенства, поширені у першій третині XVII ст. У листах такого виду зверталася увага на поширення аморальної поведінки прихожан і священників, що знижувало цінність віри як соціального явища і виховного засобу. За результатами задоволення чолобитних були запроваджені повчальні церковні служби, які обов'язково вміщували проповіді. На повчальних службах-проповідях священники пояснювали мирянам зміст закону Божого доступною мовою, відповідали на питання. За свідченнями історика педагогіки І.Блінова, у ході повчальних служб зачитували «Повчальні слова» Єфрема Сіріна, «Книгу про віру». На Церковному Соборі 1651 р. було прийнято рішення співати у святих Божих церквах... псалми і псалтир речити в один голос, тихо і по волі [5]. Цікаво, що у той час одноголосся, тобто повторення прихожанами священних текстів за священником, вимовляння молитов хором – уважалося засобом правильності розуміння прочитаного, одухотворення громади.

Варто наголосити, що у формуванні витоків духовно-морального виховання дітей викристалізувалися й умови успіху такого виховання, зокрема: щирість, істинність. Щирість – це тверде переконання і віра людини в безсмертя душі, факт існування Ісуса Христа. Істинність – це внутрішнє прийняття людиною догматів православної віри і канонів православної церкви. Усі інші вірування і догми уважалися «від лукавого».

Наприкінці XVII ст. основою духовно-морального виховання уважалася доброчесність. У шкільній практиці набули поширення і віршовані повчання: «Короткі вірші про лінощі і нестаранність і повчання про любомудре розуміння і сумлінне досягнення його», «Вірші виховного характеру», «Похвала різці», «Повість про Горе-Злість» [6]. Доцільність текстів обґрунтовувалася узгодженістю з церковними догматами і канонами. Ці повчальні вірші є яскравим доказом того, що дитина мала оволодіти моральними якостями православного вірянина: вірність вірі, православна ученість, усвідомлення общинності, діяльність і витонченість слів і вчинків. Кожна з цих моральних чеснот також осілювалася у художніх творах того часу, котрі відрізняли краса авторського слова, близькість до щоденного буття дитини, простота викладу.

Варто наголосити, що духовно-моральне виховання в однаковій мірі здійснювалося по відношенню до дітей і дорослих. Цінними для сьогодення є утвердження в культурі і педагогічній думці християнської відповідальності вихователя, кровних і хрещених батьків за процес і результати виховання. Наприклад, за недоліки чи негативні результати виховання: «... і буде і прикрість, і хворість душі, близька до смерті, погибель імені, докір від сусідів, глузливість ворогів, перед владою – плата за зло» [7, с.15]. Тобто, сучасною мовою кажучи, несумлінного і безвідповідального вихователя чекали досить суворі наслідки, зокрема: сором перед іншими, адміністративні штрафи тощо. Таким чином підтримувалася ідея православної общинності: за вихованням і розвитком дитини спостерігали сусіди, віряни, священники. Кожна людина відчувала духовну єдність з оточуючими людьми, усвідомлювала факт постійної моральної оцінки своїх вчинків і справ. Це створювало додаткову психологічну установку у процесі засвоєння дитиною духовних цінностей і моральних норм поведінки.

Наступний елемент, що утворив філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей – ученість, яку утворювали історично складені знання і вміння релігійно-морального змісту. Уміння читати, писати, рахувати розглядалися як засіб залучення до православної духовної культури. Православна церква у суспільстві виконувала важливі виховні функції. Насамперед, інститут церкви був хоронителем духовно-моральних канонів, які визначали ідеал і цілі виховання духовної людини. Потім вартості набувала функція об'єднання вірян у повіті, підтримуючи і розвиваючи православну общинність. Одночасно поширювалися церковні таїнства і обряди, що мали одухотворений зміст і сприяли духовно-моральному вихованню дітей і дорослих. Священні дійства використовувалися для того, щоб на людину «сходила благодать». Хрещена дитина мала духовних батьків, які піклувалися і виховували її.

Доречно вказати, що побутове життя дитини у сім'ї нерідко знижувало ефект духовно-морального виховання через виключне використання настанов, навчання з вуст у вуста, прикладу батьків, які частіше звертали увагу на наслідки і прояви недоліків у духовно-моральному вихованні дітей. Хрещені ж батьки приходили зовні. Їхні зустрічі супроводжувалися дарунками і святом, що запам'ятовувалися дитині, спонукали до щирого спілкування. Обов'язком хрещених було піклування про моральний образ дитини, розвиток її духовних потреб, навчання релігійних обрядів, прилучення до православної общини.

Однак в реальному житті хрещені батьки не завжди повною мірою відповідально виконували такі обов'язки. Тому допоміжними формами були церковні таїнства: покаєння (сповідь, отримання прощення за обов'язкової умови ретельного самоаналізу поведінки і думок, виховання моральної самосвідомості, уміння обдумувати наміри, вчинки); причастя (прилучення до духовної сутності); вінчання (вільна і взаємна обіцянка берегти подружню вірність, відповідальність за виховання

дітей); священство (рукопокладення вибраних на церковні посади, наділення особливими духовними зобов'язаннями по відношенню до вірян: повчання їх у виконанні морального християнського закону). Серед священників було чимало гідних вихователів, педагогів: Сергій Радонезький, Ніл Сорський, Стефан Яворський.

На глибинних цінностях православної віри ґрунтувалася козацька педагогіка як невід'ємна складова української народної педагогіки. З часів українського козацтва до нас дійшли традиції виховання тіла і духу молоді, які справедливо віднести до групи національно-культурних витоків досліджуваної ідеї. Козацьке життя було школою духовного становлення. Обираючи шлях чернечого служіння Батьківщині, козаки зрікалися земних насолод, затишку рідної домівки, нехтували навіть любов'ю близьких заради Христа. Їхня віра в Бога була непохитною. Як відомо, духовне життя козацтва визначалося кодексом честі, який змістовно включав православні цінності любові до Бога і ближнього, здатність до щедрих пожертв на благо нужденних, вірність дружбі, побратимству, турботу про молоде покоління. Серед неписаних законів кодексу лицарської честі були такі: любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України; готовність захищати слабших, молодших; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитна відданість принципам народної моралі, духовності; правдивість і справедливість, скромність і працьовитість, мужність, терпіння; відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави; турбота про збереження національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму; уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти [8].

З'ясовано, що козацькі традиції як складники української етнопедагогіки стосувалися таких сторін виховного процесу: батьківське опікування немовлят і дітей дошкільного віку; духовно-моральне виховання отроків; система фізичного виховання та гартування підлітків і юнаків; формування досвіду побудови відносин між різними поколіннями; створення умов для широкого загального і професійно спрямованого розумового розвитку.

Відповідно до мети козацького виховання формулювалися завдання: закладення міцних основ православної віри; фізичний гарт майбутнього воїна; вироблення непримиренного ставлення до пороку у будь-яких його проявах; виховання чеснот на ґрунті щиросердної любові до Бога і до ближніх; формування готовності до самопожертви задля досягнення Царства Небесного.

Установлено, що духовне становлення особистості, згідно козацької педагогічної традиції, проходило декілька ступенів. Як відомо, козаки дуже шанували жінку-матір, яка народжувала дитину і берегла її життя у перший рік. Історично склалася в українській культурі традиція, що після першого року життя дитина переходила під опіку батька. До цього часу зберігся ритуал, коли на святкуванні першої річниці від дня народження дитини кровний або хрещений батько вистригав у дитини волосся на голові хрестоподібно. Це символізувало, що батько «відрізав», позбавляв матір абсолютного впливу на нову людину, чоловік частину обов'язків опіки дитиною брав на себе. У козацькому фольклорі батько символізує непохитний авторитет у відносинах з людьми, зразок мужності й відваги. Молодий козак, що вступав у зрілий період свого життя, завжди відчував поруч із собою батька як символ предків [8].

Духовно-моральне виховання майбутнього козака починалося від народження. Вже на восьмий день життя дитину хрестили, давали ім'я тільки по святцях. Тільки-но в дитини з'являлися перші зуби, верхи на коні везли в церкву на молебень святому Іоаннові воїну, щоб росла хороброю, відданою православної церкві. За описом С.Сірополка, устрій відділів січової школи при церкві Святої Покрови повторював устрій січовий. Молодиків у школі вчили щиро молитися Богові, твердо сидіти на коневі, рубати і відбиватися шаблею, влучно стріляти з рушниці, добре колоти списом [9]. За це вони отримували харчі і гроші, що йшли у спільну шкільну касу у розпорядження отамана.

Крім січової і співацької шкіл на Січі діяла ще монастирська школа при Самарському Пустинно-Миколаївському монастирі та церковнопарафіяльні школи майже при всіх церквах, що стояли у паланках (стоянках) при слободах, зимовиках і хуторах. Упродовж усього періоду існування козацької спільноти на Запоріжжі діяло понад 60 шкіл при церквах [9]. Багато привілеїв було у сиріт-хрещеників козаків. Це свідчить про те, що козаки традиційно піклувалися про вихованців по-батьківськи. У змісті навчання січових шкіл багато уваги приділялося релігійному та національному вихованню, гартуванню і військовій підготовці. Це аргументувалося, на наш погляд, потребами майбуття випускників цих шкіл, загальною програмою світогляду козаків, які глибоко шанували народну історію, мову і культуру, у боях відстоювали незалежність і цілісність України, були щиросердно віруючими православними.

Козацькі полкові та сотенні школи були доступні і дівчатам, і хлопцям. Метою їх було виховати покоління національно свідомих патріотів – козаків і козачок. Таку ж мету переслідували й січові школи. Відмінністю січових шкіл було те, що вчилися в них, зрозуміло – лише хлопці, у змісті навчання багато уваги приділяли фізичному загартуванню і військовій підготовці. Історичні документи свідчать, що козаки жертвували великі кошти на утримання братських, церковних шкіл, колегій та Києво-Могилянської академії. Найздібніші учні за підтримки козацьких братчиків могли здобути професійну освіту у відомих монахів-книжників, а вищу освіту – в європейських університетах. Продовження навчання у вищих школах з метою опанування кращими досягненнями європейської культури складало третій ступінь духовного зростання особистості в козацькій педагогіці.

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... У XVI – XVII ст. православно-патріархальний підхід до виховання в українських землях зберігався, але виразним було узгодження зі становим положенням. Традиційно діти із сімей знаті готувалися до керування родовим спадком, діти селян – до праці на землі, діти ремісників – до занять професією. Цілі і зміст його був відносно однаковий для дітей – вихідців усіх верств населення. Розбіжність у духовно-моральному вихованні дітей із багатих сімей, дітей селян і міщан полягала у тому, що першим були доступні книги (переважно – Євангеліє і агіографічні твори, життєписи святих), а діти із простих сімей опановували грамоту і засвоювали церковні канони через заучування з голосу, слухання притч, наслідування прикладу поведінки дорослих. Духовно-моральне виховання дітей передбачало дотримання суворих канонів. Виховний процес у козацькому братстві відбувався за вимогами: не шкодь своїми діями іншим; візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку і уяву, сформує почуття і переконання; без потреби не зазіхай на сусідські звички, на переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить тебе сильнішим, загартує, примножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невичерпні. У XVI–XVII ст. культурні традиції козацтва і народної педагогіки продовжилися в середовищі православних братств, які стали осередками захисту духовних цінностей українського народу, поширення етики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Федоров І. Повчання сину / І. Федоров // Антологія педагогічної думки Давньої Русі і Російського державства XIV–XVII вв. – М. : Педагогіка, 1985. – С. 257.
2. Домострой. – М. : Советская Россия, 1990. – 303 с.
3. Демков М. И. Дух школы в ее историческом развитии / М. И. Демков // Педагогический сборник. – 1911. – № 7. – С. 11.
4. Євтух М. Б. Проблеми виховання молоді в світлі християнського вчення / Євтух М. Б., Тхоржевська Т. Д. // Вісник Православної педагогіки. – К., 1999. – С. 54–59.
5. Блинов В. И. Развитие образования в России в XVIII – начале XX вв. под влиянием изменений во взглядах на цели воспитания / Блинов В. И. – М. : Сфера, 2001. – 224 с.
6. Антологія педагогічної думки Давньої Русі і російського державства XIV–XVII вв. / Сост. С. Д. Бабишин, Б. Н. Митюрков. – М. : Педагогіка, 1985. – 437 с.
7. Антологія педагогічної думки Християнського середньовіччя : в 2 т. – М. : Педагогіка, 1994. – С. 21–114.
8. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків / Яворницький Д. І. – К. : Освіта, 1990. – Т. 1. – С. 236–238.
9. Сірополко С. Історія освіти в Україні : [моногр.] / С. Сірополко / підготував Ю. Вільчинський. – [2-ге вид.]. – Львів : Афіша, 2001. – 782 с.

Анотація

В.В.Ворожбит

Філософсько-етическі основи духовно-нравственного виховання дітей в історії України

В статті автор розкрив філософсько-етическі основи духовно-нравственного виховання дітей в історії України в XV–XVII вв. Указано, що в то время сохранился православно-патріархальний підхід к вихованню в українських землях, но выразительным было согласование с сословным положением. Духовно-нравственное воспитание детей в семье и школах предусматривало соблюдение суровых канонических. Воспитательный процесс в казацком братстве происходил по четким требованиям. Среди традиционных форм духовно-нравственного воспитания были церковные таинства покаяния, причастия, поучения в исполнении христианского закона, соблюдение кодекса рыцарства, пожертвования, физическое и нравственное закалывание.

Ключевые слова: *духовно-нравственное воспитание, школа, ребенок, традиция, семья, вера.*

Summary

V.V.Vorozhbit

Philosophic and Ethic Bases of Spiritual-Moral Education of Children in the History of Ukraine

The author revealed the philosophical and ethic foundations of spiritual and moral education of children in the history of Ukraine in the XV–XVII centuries. The article states that Orthodox patriarchal approach to education in the Ukrainian lands remained at that time, but the coordination with social position was quite expressive.

Spiritual and moral education of children in the family and in schools provided for the following of the rigid canons. Educational process in the Cossack brotherhood was realized with clear requirements. Among the traditional forms of spiritual and moral education there was the blessed ordinance, the sacrament of confession and edification in the Christian law implementation. Also there was the observance of the chivalry code, donations, physical and moral hardening.

Key words: *spiritual and moral education, school, child, tradition, family, faith.*

Дата надходження статті: «26» березня 2013 р.

УДК 371.134:930 (045)

Г.С.ГАМРЕЦЬКА,

кандидат філософських наук, доцент

(м.Хмельницький)

Гене́за проблеми історіософської підготовки майбутнього вчителя

У статті розглянуто вплив соціально-політичних факторів на формування сутності та функціональних можливостей історіософської підготовки майбутнього учителя на різних етапах розвитку українського суспільства у ХХ ст. Акцентовано увагу на необхідності врахування досвіду попередніх десятиріч, що є необхідною умовою реалізації завдань історіософської підготовки вчителя сучасної національної школи. Визначено актуальність для сучасних умов особистісно-ціннісного підходу у викладанні історичного матеріалу, який знайшов відображення у навчальних програмах, підручниках та методичних підходах за часи національно-демократичної революції. Зроблено висновок про необхідність методологічної переорієнтації історіософської компоненти у змісті педагогічної освіти, що сприятиме формуванню вчителя новітньої світоглядної та моральної культури.

Ключові слова: *педагогічна освіта, історіософська підготовка, соціально-політичні фактори.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Для системи педагогічної освіти завжди була важливою її гуманітарна складова – предмети, що несуть і формують знання про людину і суспільство, історію і культуру, моральні цінності тощо. Адже саме гуманітарний блок освіти (історія, культурологія, філософсько-соціологічні, літературознавчі науки) забезпечують умови для формування світогляду, ціннісних орієнтацій, загальної культури і морально-громадської позиції особистості. Тому включення предметів суспільствознавчого циклу у зміст педагогічної освіти мало місце на різних етапах підготовки педагогічних кадрів в Україні. Проте сутність та функціональні можливості світоглядної підготовки майбутнього педагога різнилися в залежності від соціального замовлення, яке визначалося різними соціально-політичними факторами.

Аналіз досліджень і публікацій... У 20-30-ті рр. ХХ ст. перші спроби сформулювати вимоги до вчителя з погляду не лише професійно-педагогічних, але й соціально значимих властивостей його особистості пов'язані з іменами С.Гусєва, С.Іванова, А.Макаренка, М.Рубінштейна, М.Соколова, С.Фрідмана. Місце світоглядної компоненти в системі професійної підготовки вчителя періоду національно-демократичної революції (1917-1921 рр.) вивчали сучасні дослідники А.Булда, О.Завальнюк, Ю.Телячий. Значний інтерес мають праці вчених, які торкаються питання про місце світоглядної підготовки в системі педагогічної освіти на сучасному етапі. Серед них – І.Підласий, О.Сухомлинська, С.Трипольська, Л.Хомич. Проблеми філософсько-методологічного забезпечення формування професійної свідомості молодого фахівця торкається Ю.Афанасьєв.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення впливу соціально-політичних факторів на соціальне замовлення щодо світоглядної підготовки майбутнього педагога початкової ланки освіти на різних етапах історії українського суспільства у ХХ ст.

Виклад основного матеріалу... Історіософська підготовка майбутнього вчителя є важливою складовою його соціогуманітарної освіти. Під історіософською підготовкою ми розуміємо процес освоєння та осягнення майбутніми вчителями тенденцій розвитку історичної дійсності, формування соціальної самоідентичності, залучення їх до системи цінностей, норм і відносин суспільства, формування певних соціальних якостей як компонент професійного потенціалу педагогів.

Потреба у філософському осмисленні гуманітарних, соціокультурних засад професійної підготовки молодих фахівців на сучасному етапі зумовлює необхідність врахування досвіду попередніх десятиріч, що є необхідною умовою реалізації завдань історіософської підготовки вчителя національної школи. Особливий інтерес становить період національно-демократичної революції (1917–1921 рр.), досвід якого при уважнішому вивченні може стати вагомим підґрунтям для визначення змісту історичної пропедевтики в сучасній початковій школі, а відтак –